

Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/5966/2019

Arvoisa oikeusministeriö,

Väestöliitto ry kiittää mahdollisuudesta saada lausua näkemyksemme luonnoksesta hallituksen esitykseksi vanhemmuuslaiksi VN/5966/2019.

Yleisiä huomioita

Esityksen pääasialliset muutokset vallitsevaan tilanteeseen koostuvat lapsen tunnustamismenettelyn yksinkertaistamisesta sekä asiakirjojen käsittelyn digitalisoimisesta. Naisparien osalta lainsäädännön muutoksella mahdollistetaan sellaisten siittiöiden käyttö, joiden luovuttaja on suostunut isyyden vahvistamiseen. Päälinjoiltaan näemme nämä muutokset kannatettavina.

Vanhemmuudesta selkeästi ja yksiselitteisesti säätäminen on haasteellista, koska vanhemmuuden asetelmat ja sukupuolet ovat yhä moninaisempia. Nykyisen äitiys- ja isyyslain kokoaminen yhdeksi vanhemmuuslaiksi on asianmukaista ja hyvin perusteltua. On myönteistä, että vanhemmuuslaissa käytetään pääasiassa sukupuolineutraalia vanhemmuus-käsitettä ja äiti- tai isä-, mies tai nainen-käsitteitä käytetään vain silloin, kun tämä sukupuolittaminen on välttämätöntä biologisten tekijöiden vuoksi. Terminologinen selkeys on tärkeää, jotta saadaan aikaan kaikkia vanhemmuuden tilanteita koskevaa, yhtenäistä sääntelyä. Tämä näkökulma on huomioitu kiitettävästi lakiluonnoksessa.

Väestöliitto katsoo, että vanhemmuuslain uudistamisen perustana tulee olla lapsen edun ensisijaisuus. Kaikkien muutosten lapsivaikutuksia on arvioitava lapsen edun ja lasten oikeuksien näkökulmasta. Käytännön arkivanhemmuuden kannalta huoltajuudella on enemmän merkitystä lapsen hyvinvoinnille kuin juridisella vanhemmuudella. Juridinen vanhemmuus ja sen vahvistamiseen liittyvä sääntely tulevat lapsen hyvinvoinnin kannalta näkyviksi pääasiassa tilanteissa, joissa huoltajuudesta tai lapsen elatuksesta, asuinpaikasta tai tapaamisoikeudesta syntyy kiistaa sekä vanhemman kuollessa (periminen, oikeudenomistajuus kuoleman jälkeen). Juridinen vanhemmuus on myös symbolisesti merkityksellinen asia lapselle, olipa vanhempi hänen huoltajansa tai ei. Juridinen vanhemmuus liittyy lapsen syntyperään ja alkuperään.

Kaksi vai useampia juridisia vanhempia?

Vanhemmuuslain luonnoksessa on lähdetty siitä ratkaisusta, että juridisia vanhempia voi lapsella olla jatkossakin maksimissaan kaksi. Mahdollisuutta useampaan kuin kahteen juridiseen vanhempaan ovat ajaneet etenkin sateenkaariperheitä edustavat järjestöt. Mahdollisuus useampaan kuin kahteen juridiseen vanhempaan hyödyttäisi lapsen ja vanhemman välisen siteen vahvistamista myös muissa asetelmissä. Esimerkiksi uusperheiden tilanteissa, kun kolmannen vanhemman vahvistaminen adoption kautta ei riippuisi toisen aiemman vanhemman luopumista vanhemmuudestaan. Lakiesityksessä ei mahdollisteta useamman kuin kahden vanhemman vahvistamista ennen lapsen syntymää eikä sen jälkeen.

Useamman kuin kahden juridisen vanhemman mahdollisuutta on selvitetty seikkaperäisesti joissakin maissa, esimerkiksi Alankomaissa (joskaan hallitus ei vienyt asiaan liittyvää esitystä parlamentin käsittelyyn), ja järjestely on mahdollistettu muutamissa Yhdysvaltojen ja Kanadan osavaltioissa. On tosiasia, että joillakin lapsilla on lähtökohtaisesti kahta useampia vanhempia, jotka ovat myötävaikuttaneet lapsen syntymään tai jotka ovat lapsen tuomioistuimen tai sosiaalitoimen vahvistamia huoltajia.

Jotta useamman juridisen vanhemman tilannetta voitaisiin edistää, olisi asiasta tehtävä perinpohjainen selvitys. Useamman kuin kahden vanhemman tunnustaminen olisi iso periaatteellinen kysymys. Se vaikuttaisi ainakin elatusvelvollisuuden ja tapaamisoikeuden sekä perimisen tilanteisiin. Ensisijainen selvittävä seikka on, miten useampi kuin kaksi juridista vanhempaa vaikuttaisi lapsen etuun ja oikeuksiin verrattuna nykytilanteeseen. Olisi käytävä lävitse lapsen edun kannalta kaikki tilanteet, joita useamman vanhemman tilanteesta voisi aiheutua esimerkiksi tapaamisoikeuskiistatilanteessa. Olisi selvittävä myös juridisen vanhemmuuden suhde huoltajuuteen. Huoltaja-vanhempia voi lapsella olla jo nykytilanteessa useampia kuin kaksi. Nykyisellään vanhemmuuslakiluonnoksessa ei ole aidosti tarkasteltu mahdollisuutta useampaan kuin kahteen juridiseen vanhempaan, eikä pohdittu esitöissä juridisen vanhemmuuden ja huoltajuuden suhdetta tarpeeksi kattavasti.

Lapsen etu on, että mahdollisimman harvalla lapsella olisi vain yksi juridinen vanhempi, koska yhden vanhemman lapsi on haavoittuvammassa asemassa kuin useamman vanhemman lapsi. Tämä on edelleen huomioitu luonnoksessa siten, että lastenvalvojalla säilyy velvollisuus pyrkiä selvittämään syntyvän lapsen toisen vanhemman olemassaoloa, vaikkei lapsen synnyttäjä haluaisikaan ilmaista asiaa.

Vanhemmuuden vahvistaminen

Lapsista 46 % syntyy avioliiton ulkopuolella (Linkki ulos: [Tilastokeskus 2020, https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_synt/statfin_synt_pxt_12dk.px/](https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_synt/statfin_synt_pxt_12dk.px/)).

Useimmilla syntyvillä on joka tapauksessa toinen vanhempi, jonka kanssa ollaan avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa ja/tai joka haluaa vahvistaa vanhemmuutensa. Tämä on esityksessä huomioitu yksinkertaistamalla toisen vanhemmuuden vahvistamista. Esityksessä ehdotetaan luovuttavaksi

30 päivän varoajasta lapsen syntymän jälkeen, mitä ennen vanhemmuutta ei voi nykyisellään vahvistaa, jos lapsi on tunnustettu ennen lapsen syntymää. Väestöliitto pitää avoparien lapsen vanhemmuuden vahvistamisen helpottamista kannatettavana.

Esityksessä ehdotetaan lisäksi, että ennakkotunnustamista koskevia asiakirjoja ei enää lähetettäisi äitiysneuvolasta lastenvalvojalle tarkistettaviksi, vaan ne voitaisiin lähettää suoraan neuvolasta sähköisen järjestelmän kautta Digi- ja väestötietovirastoon odottamaan lapsen syntymää ja vanhemmuuden vahvistamista heti syntymän jälkeen. Tätä uudistusta pidämme suotavana edistysaskeleena. Toimintatapa vähentää sosiaalitoimen työtaakkaa tältä osin ja mahdollistaa työajan käytön vanhempien hyvinvointia suuremmin tukevaan työhön.

On syytä varmistaa, että neuvoloiden henkilökunnalle annetaan koulutusta uuden järjestelmän käytöstä sekä uuden vanhemmuuslain tulkinnasta. Erityisesti on huolehdittava siitä, että perheiden monimuotoistuminen huomioidaan neuvolatyössä nykyistä paremmin.

Naisparien hedelmöityshoidot

Esityksessä ehdotetaan, että naispareille annetaan mahdollisuus valita hedelmöityshoitojen yhteydessä myös sellaisia siittiöitä, joiden luovuttaja on suostunut isyyden vahvistamiseen. Lapsella voisi kuitenkin jatkossakin olla vain kaksi oikeudellista vanhempaa. Tämä ehto asettaa tällaiset parit hankalaan asemaan ja voi mahdollisesti heikentää lapsen edun toteutumista. He joutuvat punnitsemaan, haluavatko antaa siittiöiden luovuttajalle juridisen vanhemmuuden vai pitääkö sen ei-synnyttävä äiti. Mahdollisuutta kolmannen juridisen vanhemman vahvistamiseksi tällaisessa tilanteessa tulisi selvittää tarkemmin, jotta lainsäädännön valinnoille olisi selkeät perusteet.

Transihmisten vanhemmuus

Sukupuolenkorjauksen seurauksena osalla transihmistä säilyy heidän entisen sukupuolensa mukainen suvunjatkamiskyky. Näin ollen voi toisinaan esiintyä tilanteita, joissa esimerkiksi transmiehen synnyttämä lapsen tai transnaisen luovuttaa siittiöitä hedelmöityshoitoon. Lakiluonnoksessa transmiehen synnyttämän lapsen tai transnaisen siittiöillä hedelmöityshoidossa syntyneen lapsen osalta heidät rekisteröidään sukupuoliristiriitaisesti äidiksi tai isäksi.

Tätä ratkaisua emme voi pitää lapsen oikeuksien kannalta perusteltuna. On lapsen näkökulmasta tärkeää, että hänen sosiaalista äidin tai isän rooliaan toteuttava henkilö on myös rekistereissä nimetty samalla nimikkeellä. Ristiriita vanhemman sosiaalisen roolin ja rekisteriin merkityn roolin välillä voi herättää lapsessa ja hänen ympäristössään kuten päivähoitossa tai terveydenhoidossa lapsen näkökulmasta turhaa huomioita ja hämmennystä.

Pidämme uutta vanhemmuuslakia selkeänä edistysaskeleena nykytilanteeseen. Lakiluonnos ei kuitenkaan ratkaise kaikkia perheiden monimuotoistumiseen liittyviä vanhemmuuskysymyksiä. Uuden lain ratkaisematta jättämät tilanteet voivat lapsen edun ja lapsen oikeuksien näkökulmasta johtaa haitallisiin vaikutuksiin. Tarvitaan lisäselvityksiä, joissa voidaan määritellä ratkaisuvaihtoehdot kaikkiin vanhemmuuden muotoihin liittyviin lainsäädännöllisiin haasteisiin.

Helsingissä 7.5.2021

Kunnioitavasti,

Väestöliitto ry